

Rozszerzone techniki wykonawcze

Scenariusz lekcji dla szkół ponadgimnazjalnych, odc. 5/7

Materiały:

- film z cyklu *Muzykoteka Szkolna* dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych, odcinek 5 pt. [Muzyka i pasja](#)
- fragment innego filmu z cyklu *Muzykoteka Szkolna* – dla klas IV-VI szkół podstawowych, odcinek 3 pt. [Połudwica na klarnece, czyli instrumenty dęte](#) (6'24'' – 7'58'')
- fragment innego filmu *Muzykoteki* z cyklu *Muzykoteka Szkolna* – dla klas IV-VI szkół podstawowych, odcinek 5 pt. [Bęben hamulcowy i sprężyna, czyli instrumenty perkusyjne](#) (5'05'' – 6'00'')
- prezentacja multimedialna
- nagrania następujących utworów:

- Ralph Vaughan Williams *Koncert na tubę z orkiestrą*

- Eugéne Bozza *Concertino na tubę z orkiestrą*

- Salvatore Sciarrino *L'Orizzonte Luminoso di Aton*

- Ned Rothenberg *Timestamp*

- Heinz Holliger *Studie über Mehrklänge*

- Witold Szalonek *Piernikiana*

- Salvatore Sciarrino *Sei quartetti brevi*

- John Cage *V Sonata* z cyklu *Sonaty i interludia*

- Luciano Berio *Sequenza III*

- *beatboxing*: dowolne nagranie

- pianino lub fortepian
- zestaw śrubek nr 5, spinacze, metalowe spinki do włosów, moneta 2-groszowa, karteczki samoprzylepne, szklanka
- opcjonalnie: wszystkie instrumenty, które dostępne są w szkole

Przebieg lekcji:

1. SLAJD NR 1, 2 Projekcja filmu *Muzykoteki*

2. Rozszerzone techniki instrumentalne na instrumentach dętych

- Prosimy uczniów o wysłuchanie fragmentów dwóch utworów z tubą w roli głównej (*Koncert* Williamsa i *Concertino* Bozzy). Pytamy następnie, czy sposób grania na tubie zaprezentowany w tych dwóch przykładach różni się od sposobów, które wykorzystywał Zdzisław Piernik na filmie *Muzykoteki* (można jeszcze raz przypomnieć te fragmenty: 2'22''–2'43'' i 4'40''–5'36''). Prosimy uczniów, by spróbowali jakoś opisać dźwięki wydawane przez tego tubistę – określenia zaproponowane przez uczniów zapisujemy na tablicy. Czy pamiętają, jakimi sposobami osiągał te dziwne dźwięki? Wspólnie wyliczamy: ustnik (typowy dla wszystkich instrumentów dętych blaszanych) zastąpił stroikiem podwójnym (fagotowym), a następnie pojedynczym (saksofonowym), ponadto zmontował „superinstrument” – do tuby przyłączył fragmenty trąbki i puzonu. Oprócz tej tzw. preparacji instrumentu (czyli przygotowania go do gry przy użyciu jakichś dodatkowych elementów), stosował również specyficzne (nietradycyjne) sposoby zadęcia.

- Wyjaśniamy iż podobne sposoby wydobywania dźwięku określa się mianem rozszerzonych technik instrumentalnych. Są one wynalazkiem XX-wiecznym i znajdują szerokie zastosowanie w muzyce współczesnej. W przypadku rozszerzonych technik wykonawczych na instrumentach dętych szczególną rolę odgrywają tzw. multifony. Występują wtedy, gdy zamiast jednego dźwięku o pełnej, pięknej barwie – jak w muzyce klasycznej – słyszymy dwa lub więcej, tworzące „zgrzytliwe” czy „rzężące” współbrzmienie. Tego typu wielodźwięki przydarzają się czasem instrumentalistom grającym muzykę klasyczną (zwłaszcza początkującym) – jest to wówczas uważane za błąd (tzw. kiks), którego wszyscy starają się unikać, bo brzmi to „brzydko”. W XX wieku doceniono jednak ich oryginalność i specyficzne piękno, obecnie stanowią ważny (czasami nawet jedyny) budulec wielu kompozycji.
- Na instrumentach dętych obok multifonów można wygenerować wiele innych nietypowo brzmiących dźwięków, które uzyskuje się poprzez odmienne od tradycyjnych sposoby zadęcia lub stosowanie specyficznego palcowania. Proponujemy uczniom wysłuchanie kilku przykładów zastosowania rozszerzonych technik instrumentalnych na instrumentach dętych:

- fragment innego filmu *Muzykoteki* (cykl dla klas IV-VI szkół podstawowych: odcinek 3, 6'24 do 7'03 lub do 7'58 – z objaśnieniami), w którym Michał Górczyński prezentuje nietypowe brzmienia na klarncie

- Salvatore Sciarrino *L'Orizzonte Luminoso di Aton* na flet poprzeczny

- Ned Rothenberg *Timestamp* na klarnet basowy

- Heinz Holliger *Studie über Mehrklänge* na obój

- Richard Barrett *Aurora* na trąbkę i puzon

- Witold Szalonek *Piernikiana* na tubę solo, utwór napisany dla Zdzisława Piernika.

3. Rozszerzone techniki instrumentalne na instrumentach smyczkowych

- Wyjaśniamy uczniom, że rozszerzone techniki wykonawcze nie są oczywiście zarezerwowane dla instrumentów dętych. Mnóstwo ciekawych efektów można uzyskać na instrumentach smyczkowych, m.in. za pomocą grania na podstawku (wyjaśniamy, że jest to część instrumentu podtrzymująca struny, zwykle się na niej nie gra) lub nawet za nim. Stosując odpowiedni nacisk smyczka można uzyskać efekty szmerowe lub wyjątkowo zgrzytliwe.
- Jako przykład prezentujemy *Sei quartetti brevi* Salvatore Sciarrina (na kwartet smyczkowy).
- Wyjaśniamy, że smyczek można wykorzystywać nie tylko do gry na instrumentach smyczkowych. Prezentujemy dwa przykłady filmowe (po każdym z nich prosimy uczniów o opisanie słyszanych dźwięków – czy z czymś im się kojarzą?):

- fragment innego filmu *Muzykoteki* (cykl dla klas IV-VI szkół podstawowych: odcinek 5, czas: 5'05'' – 6'00''), w którym w przebitkach widać perkusistę grającego smyczkiem na wibrafonie (dźwięk słychać przez cały czas)

- Tatsuya Nakatani: solo podczas koncertu w Chiba (*percussion solo*) – jest to przykład grania smyczkiem po krawędzi talerza.

4. Fortepian preparowany

- Zapraszamy uczniów do pianina, po czym zdejmujemy przednią część obudowy (górną), tak, by było widać struny. Prezentujemy uczniom kilka sposobów grania na strunach pianina (przy pedale rezonansowym wciśniętym lub zwolnionym):

- arpeggio po strunach wykonane palcem, a potem ołówkiem lub innym twardym przedmiotem

- uderzanie w strunę twardym przedmiotem (np. długopisem)

- szarpanie struny palcami lub paznokciami

- przesuwanie paznokciem po najniższej strunie w górę i w dół (jak po tarce)

- przyciskanie struny twardym przedmiotem podczas grania na klawiaturze.

- Wyjaśniamy, że – podobnie jak tubę – pianino (lub fortepian) również można preparować. Demonstrujemy kilka

przykładów (każdy kończy się oczywiście uderzeniem w klawisz o spreparowanej właśnie strunie):

- przyklejanie do strun karteczek samoprzylepnych i uderzanie w klawisze
 - mocowanie na strunach spinaczy lub spinek do włosów
 - umieszczenie między strunami śrubek
 - umieszczenie między trzema strunami (obsługującymi ten sam klawisz) monety
 - przesuwanie krawędzią denka szklanki po strunie jednocześnie z graniem.
- Odsyłamy uczniów do ławek. Wyjaśniamy, że najbardziej znanym w dziejach muzyki kompozytorem tworzącym muzykę na fortepian preparowany był John Cage (jeśli realizowana była już lekcja towarzysząca odcinkowi 1 z tej serii filmów *Muzykoteki*, warto odnotować, że to ten sam, który skomponował 4'33"). Prezentujemy przykład muzyczny: *V Sonatę* z cyklu *Sonaty i interludia*.

5. Rozszerzone techniki wokalne

- Wyjaśniamy uczniom, że rozszerzone techniki wykonawcze spotykamy również w śpiewie. Prezentujemy przykład muzyczny: *Sequenza III* Luciana Berio.
- Wyjaśniamy, że szczególną odmianą rozszerzonych technik wokalnych jest beatboxing. Pytamy uczniów, czy wiedzą, co to jest. A może ktoś potrafi zademonstrować? Prezentujemy dowolny przykład beatboxingu.

6. Zabawa dla uczniów

- Dzielimy klasę na grupy 4- lub 5-osobowe. Objaśniamy treść zadania.
- Celem zabawy będzie stworzenie suity prezentującej rozszerzone techniki wykonawcze. Jeśli dysponujemy jakimiś instrumentami – przekazujemy je uczniom. Jeśli nie – wszystkie grupy (z wyjątkiem jednej) operować będą rozszerzonymi technikami wokalnymi, zaś jedna grupa (wyłoniona najlepiej drogą losowania) obsługiwać będzie pianino.
- Każda grupa ma zdecydować się na podobny zestaw środków wykonawczych, np. jedna będzie operować tylko spółgłoskami, druga posługiwać się będzie glissandami, jękami i wyciem, trzecia efektami beatboxingowymi, czwarta wymyśli „diabelski głos” itp. (to oczywiście tylko propozycje, zachęcamy uczniów do rozwinięcia własnej kreatywności. (Jeśli rozdane zostały instrumenty, prosimy, by grający na nich nie posługiwali się nimi w sposób konwencjonalny).
- Dajemy uczniom czas na decyzję i opracowanie zestawu środków wykonawczych – przypominamy, w miarę jednorodnych dla każdej grupy.
- Prosimy następnie uczniów, by każda grupa z wybranych przez siebie środków skomponowała krótki utworek.
- Gdy utwory są gotowe, prosimy o ich wykonanie – w formie suity, tj. ciągu następujących po sobie fragmentów wykonywanych przez poszczególne grupy; kolejność pokazuje nauczyciel. Na koniec zarządzamy wielkie tutti.
- Prosimy uczniów o wymyślenie tytułów utworów grupowych oraz tytułu całości. Pomysły zapisujemy na tablicy, a najlepszy zostanie wybrany drogą głosowania.

Anna Pęcherzewska-Hadrych

Załączniki:

1) Prezentacja - do pobrania [tutaj](#)